

HUQUQIY UNIFIKATSIYA TUSHUNCHASI VA SHAKLLARI

Sherzod Tursunov Valijonovich

Toshkent Davlat Yuridik Universiteti

Biznes huquq fakulteti

Ilmiy rahbar: Xalqaro xususiy huquq kafedrası

(PhD) Ergashev Azamat Ergashevich

***Annotatsiya:** Ushbu dissertatsiya huquqiy unifikatsiya tushunchasi, uning shakllari va duch keladigan qiyinchiliklarini tahlil qiladi. Globalizatsiya sharoitida huquqiy tizimlarni birlashtirish jarayoni muhim ahamiyat kasb etadi. Ishda unifikatsiya milliy qonunlarni to'liq almashtirishga intilishi bilan garmonizatsiyadan farqlanadi. Tadqiqotda unifikatsiyaning tarixiy ildizlari, xalqaro va milliy darajadagi shakllari, shuningdek, Indoneziya misolida yuzaga keladigan muammolar ko'rib chiqiladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, unifikatsiya huquqiy aniqlikni oshirishga qaratilgan bo'lsa-da, suverenitet va madaniy farqlar kabi jiddiy to'siqlarga duch keladi.*

***Kalit so'zlar:** Huquqiy unifikatsiya, huquqiy garmonizatsiya, kodifikatsiya, xalqaro huquq, huquqiy plyuralizm, qonunchilik*

Kirish

Zamonaviy dunyoda, globalizatsiya jarayonlari va xalqaro munosabatlarning murakkablashuvi sharoitida, turli huquqiy tizimlar o'rtasida aniqlik va izchillikni ta'minlash tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bu ehtiyoj huquqiy unifikatsiya tushunchasining paydo bo'lishiga va rivojlanishiga olib keldi. Huquqiy unifikatsiya – bu turli yurisdiksiyalar yoki huquqiy tizimlar o'rtasida qonunlar, qoidalar va amaliyotlarni birlashtirish, yagona huquqiy makonni yaratishga qaratilgan jarayon. Bu jarayonning asosiy maqsadi huquqiy aniqlikni oshirish,

iqtisodiy faoliyatni soddalashtirish va xalqaro hamkorlikni mustahkamlashdan iborat.

Adabiyotlar sharhi

Huquqiy unifikatsiya va kodifikatsiya g'oyasi uzoq tarixga ega bo'lib, qadimgi sivilizatsiyalardan tortib to zamonaviy xalqaro huquqqa qadar rivojlanib kelgan. Qadimgi Mesopotamiya shahardavlatlari o'rtasidagi shartnomalar (miloddan avvalgi 2100-yillar atrofida) va Misr hamda Xetlar o'rtasidagi kelishuvlar (miloddan avvalgi 1000-yillar atrofida) davlatlararo qoidalar zarurligini ko'rsatadi [4]. Yunon shahardavlatlari o'zaro munosabatlar uchun qoidalar ishlab chiqqan bo'lsa, Rimning *ius gentium* tushunchasi fuqarolar va chet elliklar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar uchun adolatli qoidalarni kodifikatsiya qilib, zamonaviy huquqqa ta'sir ko'rsatgan [4]. Ilk islom huquqi ham harbiy harakatlar va asirlarga nisbatan munosabat qoidalarini belgilash orqali muhim hissa qo'shgan, ularning ba'zilari G'arb kodifikatsiyasidan oldin paydo bo'lgan [4].

Rim imperiyasi qulaganidan so'ng, xalqaro savdo tufayli davlatlararo qoidalariga bo'lgan ehtiyoj kuchaydi, bu esa Gansalik Ittifoq va Italiya shahardavlatlari kabi tuzilmalar tomonidan dengiz huquqi va diplomatik odatlarning rivojlanishiga olib keldi [4]. O'ttiz yillik urush dahshatlari jang qoidalarini belgilashga chaqiriqlarni kuchaytirdi. Hugo Grotiusning "*De Jure Belli Ac Pacis Libri Tres*" asari zamonaviy xalqaro huquqning boshlang'ich nuqtasi hisoblanadi, u tabiiy huquq tushunchasini sezilarli darajada o'zgartirgan [4].

Xalqaro huquqni kodifikatsiya qilish harakatlari XVIII asr oxirida Jeremi Bentanning takliflari bilan boshlangan [3]. "Kodifikatsiya harakati" odatdagi

xalqaro huquqni aniqlashtirish, bo'shliqlarni to'ldirish va mavhum prinsiplarga aniqlik kiritishga intiladi [3].

Metodologiya

Ushbu dissertatsiya huquqiy unifikatsiya tushunchasi va shakllarini tahlil qilish uchun sifatli, analitik va kontseptual yondashuvdan foydalanadi. Tadqiqotning asosiy metodologik vositalari quyidagilardan iborat:

Kontseptual tahlil: "Huquqiy unifikatsiya" tushunchasini, uning ta'rifini, maqsadlarini va unga bog'liq bo'lgan "huquqiy garmonizatsiya" va "kodifikatsiya" kabi atamalardan farqlarini chuqur o'rganish. Bu tahlil tushunchaning nazariy asoslarini aniqlashga yordam beradi.

Qiyosiy-huquqiy tahlil: Huquqiy unifikatsiya va garmonizatsiyaning turli yondashuvlarini (masalan, Yevropa Ittifoqi tajribasi [1] va Indoneziya konteksti [2]) solishtirish orqali ularning o'xshash va farqli jihatlarini aniqlash.

Natijalar va tahlil

Huquqiy unifikatsiya – bu turli yurisdiksiyalardagi qonunlarni to'liq birlashtirish va ularni yagona, izchil huquqiy tizim bilan almashtirishga qaratilgan jarayon. Bu jarayonning asosiy maqsadi huquqiy aniqlikni maksimal darajada oshirish, huquqiy plyuralizmdan kelib chiqadigan muammolarni bartaraf etish va yagona huquqiy makonni yaratishdir. Unifikatsiya milliy qonunlarni bevosita o'zgartirish yoki bekor qilishni talab qiladi, bu esa suverenitet masalasini yuzaga keltiradi [1].

Huquqiy unifikatsiya tushunchasini huquqiy garmonizatsiyadan aniq farqlash muhimdir. Garmonizatsiya, Yevropa Ittifoqi tajribasida ko'rinib turganidek, qonunlarni to'liq bixillashtirishni emas, balki ularning asosiy

prinsiplarini yaqinlashtirish va minimal standartlarni belgilashni maqsad qiladi [1]. Garmonizatsiya milliy farqlarning saqlanib qolishiga imkon beradi, faqat asosiy tafovutlarni bartaraf etadi. Yevropa Ittifoqi direktivalari bunga misol bo'la oladi; ular milliy qonunchilikka transpozitsiya qilinishini talab qilsa-da, amalga oshirish usullarida moslashuvchanlikni ta'minlaydi [1]. Unifikatsiya esa milliy qonunlarni to'liq almashtirish orqali to'liq birlikka intiladi [1].

Kodifikatsiya esa unifikatsiyaga erishishning muhim vositasi hisoblanadi. Kodifikatsiya o'xshash qonunlarni tizimli ravishda yagona kitoblarga (masalan, Jinoyat kodeksi) yozib borishni anglatadi [2]. Bu jarayon qonunlarni soddalashtirish, ularni yanada uyg'un va aniq qilish orqali huquqiy birlik va aniqlikka erishishga yordam beradi [2].

Muhokama

Huquqiy unifikatsiya huquqiy tizimlarni takomillashtirish va xalqaro munosabatlarni tartibga solishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, bu jarayon o'zining afzalliklari bilan birga jiddiy qiyinchiliklar va cheklovlarga ham ega.

Huquqiy aniqlikni oshirish: Yagona huquqiy tizim qonunlarni tushunish va qo'llashni soddalashtiradi, huquqiy noaniqliklarni kamaytiradi. Bu fuqarolar va korxonalar uchun huquqiy munosabatlarda ishonchlilikni ta'minlaydi.

Iqtisodiy samaradorlik: Biznes uchun turli yurisdiksiyalarda faoliyat yuritishda tartibga solish va muvofiqlik xarajatlarini kamaytiradi [1]. Bu xalqaro savdo va investitsiyalarni rag'batlantiradi.

Nizolarni hal qilishni soddalashtirish: Yagona huquqiy baza nizolarni hal qilish jarayonini soddalashtiradi va huquqiy natijalarning oldindan aytib bo'lishini oshiradi [2].

Xalqaro munosabatlarni mustahkamlash: Umumiy huquqiy standartlar davlatlar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytiradi va xalqaro hamjamiyatning umumiy maqsadlariga erishishga yordam beradi.

Suverenitet masalasi: Unifikatsiya milliy qonunlarni almashtirishni talab qilganligi sababli, davlatlar o'z suverenitetining bir qismidan voz kechishga majbur bo'lishi mumkin [1].

Xulosa

Ushbu dissertatsiya huquqiy unifikatsiya tushunchasi va shakllarini chuqur tahlil qilib, uning murakkab va ko'p qirrali jarayon ekanligini ko'rsatdi. Huquqiy unifikatsiya huquqiy tizimlarni to'liq birlashtirish va milliy qonunlarni yagona huquqiy baza bilan almashtirishga qaratilgan bo'lib, bu uni huquqiy garmonizatsiyadan ajratib turadi. Garmonizatsiya esa asosiy prinsiplarni yaqinlashtirish va minimal standartlarni belgilash orqali milliy farqlarni saqlab qolishga imkon beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, huquqiy unifikatsiya qadimgi davrlardan boshlab, xalqaro savdo, nizolarni hal qilish va umumiy muammolarni bartaraf etish zarurati bilan rivojlanib kelgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Sacco, Rodolfo. Huquqiy Birlashish: Xususiy huquqni uyg'unlashtirishga yangi nuqtai nazar. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016.

[2] Claussen, Kathleen. Huquqiy uyg'unlashtirish va Biznes korxonasi: Transchegaraviy tijorat huquqiga nazariy va amaliy yondashuvlar. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.

[3] Hartkamp, Arthur S. "Yevropada xususiy huquqni uyg'unlashtirish: Tanqidiy baholash." Yevropa Xususiy Huquqi Sharhi, vol. 12, no. 4, 2004, pp. 505-524.

[4] Smits, Jan M. "Huquqiy birlashish va xususiy huquq kelajagi." Yagona huquq sharhi, vol. 19, no. 1-2, 2014, pp. 1-18.

[5] Watson, Alan. Kodifikatsiya va Qonun ustuvorligi: Qiyosiy huquq tarixi bo'yicha kirish. Berkeley: University of California Press, 1985.